

perfil

Un exili, dues guerres, tres cognoms i quatre llengües. Mercè de la Cruz Soler fa més de mitja vida que és Mercè Ettinghausen. A mitjan anys cinquanta, a Oxford, quan la va conèixer, en Henry, el seu home, es pensava que es faria amb una noia espanyola. Però la noia era catalana. De petita, la Mercè es va refugiar a l'Empordà. De gran, ha volgut tornar-hi.

Mercè Ettinghausen, l'exili de la més petita

XAVIER CORTADELLAS > TEXT

EDUARD PUNSET > FOTOS

Avui, la Mercè diu convençuda que la seva mare es va equivocar amb l'home amb qui va casar-se. Els anys trenta, però no ho veia gens clar. «Jo era una nena innocent, molt protegida pels avis, filla de pares divorciats, un fet estrany en aquella època». La mare es deia Josefina Soler i havia nascut a la Bisbal l'any 1900; el pare, Eduard de la Cruz, «terriblement català, tot i que un besavi seu havia vingut de Toledo», era de Barcelona. L'entusiasmaven les sardanes i estar amb la gent. A final dels anys vint va instal·lar-se uns mesos a la Bisbal perquè volia aprendre l'ofici de camiser a Confeccions Albert. Va conèixer la Josefina, se'n va enamorar i, abans de casar-s'hi i d'anar a viure amb ella a Barcelona, va dedicar «a la volguda encisadora Na Pepita Soler» la sardana *Gentil Bisbalenca*, de la qual la Mercè encara conserva el manuscrit.

La parella es va divorciar durant la guerra. A la Mercè se li va enfonsar el món. La República estava també a punt de caure. Però a *Ombres sota un cel radiant*, el llibre de memòries d'infantesa de la Mercè, publicat el novembre passat per Curbet Edicions, aquest divorci hi surt amb sordina. A la foto de la portada, s'hi veu ella quan era nena. És enmig d'una vinya, envoltada de ceps i tòries. Té poc més de sis anys, i ajunta les mans mentre mira cap a terra. La vinya era

en un costat del puig Negre, passat la Bisbal, a la banda de Vulpellac. La Mercè hi anava quasi cada dia perquè, per la guerra, l'avi havia convertit part d'aquella vinya en un hort. «Aquell retall de terra era un tros més o menys gran, enfilat en un petit puig allargat i ventrut. Hi havia cirerers, algunes oliveres i força figueres de figues de pell verdosa, d'altres de pell morada i, les més estimades, les de coll de dama».

A la primera part d'*Ombres sota un cel radiant*, la Mercè recorda aquells mesos que va estar vivint a la Bisbal amb els avis, entre l'estiu del 38 i el del 39. «El nostre carrer era estret, en forma d'essa allargada. Al davant de casa hi teníem la petita placeta amb la seva font. L'aigua rajava de la boca d'un lleó, tot verd, fet de ceràmica». L'avi es deia Francesc Soler, però tothom li deia Xico. Era un dels deu fills d'un mas de Beget i havia anat a la Bisbal a fer de flequer. L'àvia, Dolors Pi, era filla de Calonge. A més de la Josefina, el matrimoni tenia dos altres fills: en Quimet, que va fer ceràmiques per a Díaz-Costa, i l'Alfons, impressor a Barcelona. Tots dos eren a la guerra en aquella època.

Els seus pares es van divorciar durant la guerra. A la Mercè se li va enfonsar el món. La República estava també a punt de caure

A la Bisbal, la Mercè va viure uns mesos de calma, mentre la República s'enfonsava. «A Barcelona havia anat a col·legi al Montessori. Les classes eren en català. També a la Bisbal, just abans de marxar cap a França, però les classes ja es feien en castellà».

Un dia de començament del 1939, la mare de Mercè de la Cruz i en Rosell, el seu segon marit, van arribar a casa dels avis. Tenien molta pressa perquè fugien cap a l'exili. «Anem a l'aventura. La nena es queda. Res d'arrossegar-la amb nosaltres», va dir en Rosell. La mare duia dues maletes. En va obrir una, i tota la roba de la Mercè va quedar escampada sobre els esglaons de l'escala. Dos o tres dies abans, la Mercè havia pujat al terrat a donar menjar a les gallines i un avió dels *nacionals* l'havia sobrevolat després de llançar metralla molt a prop seu.

En el cor del Vallespir

Serrallonga és al cor del Vallespir, entre el cel i la terra, a 60 quilòmetres de Perpinyà i a 25 del coll d'Ares. No sé quanta gent deu parlar-li català avui dia. Quan la Mercè hi va arribar, el parlava quasi tothom. Un càntir d'anar a la font era una *durca*; una nena, una *nina*; una nina, una *poupée*. «A Serrallonga,

també vaig anar a l'escola. Les classes eren molt bones. Potser érem vint, i jo era l'única exiliada. Hi vaig aprendre francès. Tothom em tractava bé; un noi, només, de tant en tant em deia *l'espanyola*. Jo no els deia res, però pensava que no volia ser francesa, que era de l'altre cantó de les muntanyes».

Poc abans que la Mercè s'instal·lés a Serrallonga, havia nascut la Montserrat, la seva germana. En Rosell i Josefina Soler havien arribat al poble després de travessar el Pertús amb cotxe. Comparat amb el de la majoria dels republicans, l'exili d'ells dos va ser de luxe. «A Serrallonga, hi vivia la tia Maria, germana del meu avi. A la Menera, l'oncle Agustí i la tia Nuri, que tenia una fàbrica d'espardenyes. Jo vaig arribar a la Menera des del mas Ciuroles de Molló, pel camí del Malrem, amb l'oncle Ramon, que era el que vivia en el mas, i amb l'avi, que m'havia portat des de la Bisbal. El prat davant del mas era ple de cotxes abandonats, perquè la carretera s'acabava allí. En sortir del mas, "Si trobem els carrabiners, reculem i ho provarem un altre dia", ens va dir l'oncle. Però vam passar la frontera sense problemes».

Les muntanyes són molt altes a Serrallonga. Cada vegada que anava a col·legi, la Mercè veia el Canigó davant seu. Quan no el veia era perquè hi havia boira. Aquells anys els alemanys patrullaven la frontera, mirant d'evitar la fugida de refugiats del nazisme cap a Espanya. «Diuen que l'oncle Agustí passava gent que fugia cap a l'altra banda. A Serrallonga la mare va muntar un petit taller, ensenyava a cosir a algunes noies i a algunes dones. Un dia, van arribar a Serrallonga unes monges. Una era d'Osca. En Rosell va voler que m'ensenyés castellà, per si un dia tornava a Barcelona».

Un retorn provisional

La Mercè, la Montserrat i la seva mare van tornar a Barcelona poc abans de la fi de la guerra mundial. En Rosell havia mort feia poc. Li havien ofert una feina a la universitat de Montpeller, però no la va poder acceptar perquè no tenia els papers en regla. Uns amics seus, també exiliats, van aconseguir ingressar-lo en una clínica de Perpinyà. No en va sortir.

A Barcelona, va ser un tornar a començar. «Tenia catorze anys. No sabia prou espanyol, coneixia la història de França, no la d'Espanya. Recordo que no volia que ningú sabés que dominava el francès, però una mestra ho va descobrir i em va demanar si li'n podia ensenyar. Va ser així com vaig començar a fer classes de francès. Molts anys després, una dona de Sabadell a qui ensenyava francès em va dir que era una llàstima que no anés a aprendre anglès a Anglaterra. Aquella dona tenia un fill a Cambridge. Em va animar i vaig anar-hi. Primer, a Cambridge. Després, a Oxford, on vaig conèixer en Henry. Quan ell es va jubilar, ara fa nou anys, vàrem venir a viure a la Pera, on en feia més de trenta que teníem casa. Estic ben contenta que hagin sortit els meus records d'aquells anys de guerra, quan era petita, primer a la Bisbal i després a Serrallonga».

Xavier Cortadellas és professor i escriptor.

*Les muntanyes són molt altes a Serrallonga.
Cada vegada que anava a col·legi,
la Mercè veia el Canigó davant seu*